

Велика Британія

1. НАСЛІДКИ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ ДЛЯ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ. Велика Британія сплатила за участь у війні набагато більшу ціну, ніж передбачав будь-хто з її політиків. Понад 10% населення було мобілізовано, 743 тис. британців загинуло, а 1,7 млн дістали поранення. Таких важких втрат країна досі не знала. Не менш складним було фінансове становище. Внутрішній борг зріс у 10 разів і досяг 6,6 млрд фунтів стерлінгів, зовнішній — 1,2 млрд фунтів стерлінгів. Уперше за свою історію Велика Британія перетворилася на країну-боржника. Виробництво товарів скоротилося на 20%, через ослаблення зв'язків із колоніями відчувалася гостра нестача сировини. Було втрачено 70% торговельного флоту. Через припинення житлового будівництва, зростання цін і податків соціальне становище загострилося.

Населення покладало відповідальність за все на лібералів, які керували урядом. Незважаючи на активність їхнього лідера — прем'єр-міністра Девіда Ллойд Джорджа, суттєво змінити ситуацію на краще в умовах війни не вдавалося. Війна для Великої Британії завершилася перемогою, проте третину національного багатства країна вже втратила.

У грудні 1918 р. відбулися перші післявоєнні парламентські вибори, які назвали «виборами хакі», оскільки на них провідною була тема війни. Коаліція лібералів і консерваторів здобула перемогу. Однак у її складі консерватори суттєво посилили свої позиції. Д. Ллойд Джордж зберіг посаду прем'єр-міністра коаліційного уряду лібералів і консерваторів.

На виборах у парламент у 1918 р. вперше було дозволено голосувати жінкам

УРЯДИ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ

Прем'єр-міністр	Період існування	Партійна належність
-----------------	------------------	---------------------

Девід Ллойд Джордж	1918—1922 рр.	Ліберальна партія
Бонар Лоу	1922—1923 рр.	Консервативна партія
Стенлі Болдуїн	1923—1924 рр.	Консервативна партія
Джеймс Р. Макдональд	1924 р.	Лейбористська партія
Стенлі Болдуїн	1924—1929 рр.	Консервативна партія
Джеймс Р. Макдональд	1929—1931 рр.	Лейбористська партія
Джеймс Р. Макдональд	1931—1935 рр.	Коаліція (Лейбористська, Консервативна і Ліберальна партії)
Стенлі Болдуїн	1935—1937 рр.	Консервативна партія
Невілл Чемберлен	1937—1940 рр.	Консервативна партія

Напередодні виборів у країні провели парламентську реформу. Виборче право було надано всім чоловікам старше 21 року, що мали відповідний ценз осілості або володіли майном, і частково жінкам із 30 років, що володіли майном із певним прибутком на рік.

2. РОЗВИТОК ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ в 1918—1929 рр. Уряд Д. Ллойд Джорджа намагався швидко покращити ситуацію в країні, стимулюючи приватне підприємництво й ліквідуючи важелі державного регулювання, що з'явилися в роки війни. Однак цей процес відбувався досить складно. До того ж необхідність сплачувати воєнні борги примусила кабінет міністрів підняти податки на 40% та скоротити соціальні програми. Це викликало незадоволення населення й піднесення робітничого руху.

Гострі дискусії в суспільстві й уряді викликали колоніальне питання. Колонії зробили значний внесок у перемогу в роки війни й прагнули зменшення імперського контролю й більшого самоврядування. Проте чимало британців розуміли їхню роль у добробуті країни й противилися цьому. Важливе значення мало здійснення освітньої реформи. Було запроваджено обов'язкове навчання дітей до 14 років і безкоштовну початкову освіту.

Складним залишалося ірландське питання. На початку 1919 р. сепаратний ірландський парламент проголосив Ірландію «суверенною і незалежною нацією». У відповідь британський уряд запровадив там воєнний стан. Проте загроза війни примусила уряд Д. Ллойд Джорджа в грудні 1921 р. підписати

угоду про створення незалежної ірландської держави. На території Ірландської республіки залишалися британські військово-морські бази, а провінція Ольстер опинилася під подвійним британо-ірландським управлінням. Це не зупинило конфлікт, а лише погіршило ситуацію. Рішення уряду викликало незадоволення в більшості представників як британського, так і ірландського суспільства. В Ірландії спалахнула громадянська війна.

Нездатність уряду покращити ситуацію в країні, колоніальне питання й ірландська проблема спричинили падіння уряду Д. Ллойд Джорджа в 1922 р. й позачергові вибори до парламенту. На них переконливу перемогу здобули консерватори, а на друге місце вийшли лейбористи. Уряд, сформований консерваторами, очолив Стенлі Болдуїн. Він проіснував менше року. С. Болдуїн, намагаючись посилити свої позиції, домігся нових парламентських виборів.

За результатами виборів 1923 р. консерватори зменшили своє представництво в парламенті, а друге місце посіли лейбористи. Оскільки консерватори й ліберали відмовилися разом утворити уряд, було вирішено передати це право лідеру лейбористів Джеймсу Рамсею Макдональду. Він сформував перший в історії країни лейбористський уряд.

Коротке перебування при владі робітничої соціал-реформістської партії стало першим прикладом її включення в політичний механізм управління державою. Не маючи більшості в парламенті, лейбористи не могли багато змінити, проте вони домоглися скорочення податків на предмети першої необхідності, збільшення розмірів допомоги безробітним і пенсій за віком, а також державних субсидій на житлове будівництво. Завдяки закону про сприяння будівництву житла для малокваліфікованих робітників чимало британців змогли вирішити житлову проблему. Розчарування виборців викликало те, що лейбористи не виконали обіцянок націоналізувати шахти й залізниці, запровадити податок на капітал. Під час трудових конфліктів уряд лейбористів намагався припинити страйки й придушував національно-визвольний рух у колоніальних володіннях.

Стенлі Болдуїн

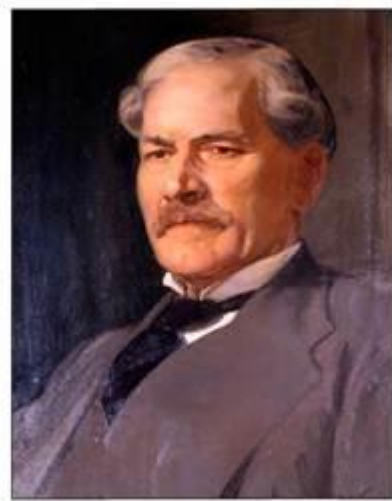
ДОКУМЕНТИ РОЗПОВІДАЮТЬ

Уривок з угоди між Великою Британією та Ірландією (1921 р.)

1. Ірландія матиме той самий конституційний статус у товаристві націй, який називається Британською імперією, що й домініон Канада, Австралійський Союз, домініон Нова Зеландія й Південно-Африканський Союз, із парламентом, що має право видавати закони з метою збереження миру, порядку і доброго врядування в Ірландії, та з виконавчою владою, відповідальною перед цим парламентом; і вона називатиметься й буде ірландською вільною державою...

6. Аж до укладення такої угоди між британським та ірландським урядами, за якою ірландська вільна держава візьме на себе власну берегову оборону, оборону Великої Британії та Ірландії з боку моря візьмуть на себе імперські сили Його Величності....

1. Які права надавалися Ірландії? 2. Що, на вашу думку, могло викликати незадоволення британців та ірландців у тексті угоди?

Джеймс Рамсей Макдональд. Художник Вільям Гатчінсон. 1930 р.

ПОСТАТЬ В ІСТОРІЇ

Британський політичний і державний діяч Джеймс Рамсей Макдональд (1866—1937) тричі обіймав посаду прем'єр-міністра Великої Британії. Він був одним із лідерів і засновників Лейбористської партії. У 1924 р. Дж. Р. Макдональд став першим в історії Великої Британії прем'єр-міністром від лейбористів. Він був прихильником демократичного, еволюційного шляху переходу до соціалізму через соціальні реформи. Головним досягненням першого уряду Дж. Р. Макдональда стало унаочнення для більшості британців того, що лейбористи не здійснюватимуть радикальних перетворень і готові поміркованими реформами сприяти зростанню загального добробуту країни. Це збільшувало популярність лейбористів у суспільстві. Однак світова економічна криза ускладнила становище уряду лейбористів. Намагання заощадити на соціальних витратах призвели до конфлікту Дж. Р. Макдональда із профспілками та власною партією. Зрештою він подав у відставку, вийшов із Лейбористської партії та за пропозицією короля сформулював коаліційний уряд із консерваторами та лібералами. Цим він продемонстрував усім, що інтереси

розвитку Великої Британії для нього вищі за партійні принципи. На посаді прем'єр-міністра Дж. Р. Макдональд перебував до 1935 р.

ДОКУМЕНТИ РОЗПОВІДАЮТЬ

Витяг з Акта про трудові конфлікти та професійні спілки (1927 р.)

1. Цим оголошується

- що будь-який страйк є незаконним, якщо його метою не є врегулювання трудового конфлікту... якщо він задуманий і розрахований на те, щоб безпосередньо або через створення труднощів для суспільства застосувати примус стосовно уряду;
- що будь-який локаут є незаконним...;
- якщо будь-яка особа закликає, підбурює, спонукає інших осіб узяти участь у страйку або локауті, який цим Актом оголошений незаконним, то така особа піддається дисциплінарним судом штрафу... або ув'язненню...;
- протизаконно вимагати від будь-якого члена профспілки робити внески в політичний фонд профспілки...

1. Які обмеження стосовно здійснення самоорганізації робітничого руху накладав Акт? 2. Із якою метою він був прийнятий?

Побоюючись падіння прихильності виборців, лейбористи ініціювали нові вибори в жовтні 1924 р. На них переконливу перемогу здобули консерватори, лідер яких С. Болдуїн у 1924—1929 рр. очолював уряд Великої Британії.

В економічній сфері уряд С. Болдуїна намагався повернути Великій Британії роль фінансового центру світу. Він зміцнював фунт стерлінга, запровадивши його золотий стандарт. Стимулювалося промислове виробництво: англійські підприємці могли вільно брати участь у конкуренції на світовому ринку. Для підтримки підприємців уряд С. Болдуїна скоротив податок на надприбутки й прибутковий податок. Якщо британських фінансистів і промисловців така політика влаштовувала, то робітників — ні. Поступове напруження в суспільстві призвело до початку протистояння між власниками шахт і шахтарями влітку 1925 р. 4 травня 1926 р. було оголошено загальний страйк. Кількість його учасників досягла 40% населення країни. Уряд запровадив надзвичайний стан і спрямував на придушення страйкуючих армію. Однак страйк вдалося припинити лише в грудні 1926 р.

Страйк 1926 р. завершився поразкою. Він став єдиним значним соціальним конфліктом у країнах Заходу цього періоду. Для запобігання таких конфліктів у майбутньому парламент законом заборонив загальні страйки й пікетування. Досягти поставлених цілей повною мірою уряд консерваторів не зміг.

ЦІКАВІ ФАКТИ

У 1936 р. помер король Георг V. Наступником престолу став Едуард VIII. Він висловив намір одружитися з американкою Волліс Сімпсон, що мала сумнівну репутацію та не могла похвалитися знатним походженням. Це завдавало серйозного удару британським традиціям. У відповідь на бажання короля уряд, церква й королівська родина рішуче заявили: «Або трон, або Сімпсон». Едуард VIII зрікся престолу на користь свого молодшого брата, який став королем Георгом VI.

Темпи зростання економіки були мінімальними, безробіття становило 10% працездатного населення.

Консерватори програли парламентські вибори 1929 р., на яких першість здобули лейбористи.

3. ВЕЛИКА БРИТАНІЯ В ПЕРЕДВОЄННОМУ ДЕСЯТИЛІТТІ. У 1929 р. уряд лейбористів знову очолив Дж. Р. Макдональд. Він отримав владу в складний момент. У 1930 р. Велику Британію охопила економічна криза. Вона не мала таких руйнівних наслідків, як у США, проте спричинила падіння виробництва й зростання безробіття до 25% працездатного населення.

У соціально-економічній сфері уряд лейбористів спробував вирішити проблеми зайнятості й безробіття. Було створено нове міністерство для боротьби з безробіттям. Воно займалося організацією громадських робіт, переселенням робітників до сільської місцевості й домініонів. Також була розширена система страхування в разі безробіття. Однак розгортання економічної кризи не дозволяло уряду здійснювати заходи в соціальній сфері, що викликало розчарування у прибічників лейбористів. Країну охопила нова хвиля страйків, демонстрацій і «голодних походів» безробітних. Дж. Р. Макдональд усвідомлював неможливість проводити антикризову політику, яку підтримував парламент. У 1931 р. він подав у відставку. Консерватори також не бажали одноосібно брати відповідальність за виведення країни з кризи, тому було висунуто ідею створення «національного уряду» з усіх трьох партій. Саме ця коаліція виграла вибори та створила новий уряд, який знову очолив Дж. Р. Макдональд. Вирішальна роль у ньому належала консерваторам.

«Національний уряд» одразу скасував золотий стандарт фунта стерлінгів. Усі країни, що використовували у взаєморозрахунках британську валюту, було об'єднано у «стерлінговий блок». У 1932 р. Велика Британія відмовилася від принципу вільної торгівлі й запровадила протекціоністські тарифи на імпорту. Завдяки цьому зросла конкурентоспроможність британських товарів і зменшилося падіння виробництва. Країна також змогла уникнути фінансової кризи. Із метою зменшення соціального напруження було запроваджено адресну допомогу потерпілим від кризи за актами про страхування в разі безробіття та про райони, що потерпали від лиха.

Загострення соціальних проблем у період кризи призвело до активізації британських комуністів і праворадикальних сил національно-консервативного характеру. Однак для їх розвитку в країні не було достатньої соціальної бази. Суспільство, виховане на засадах парламентаризму, не сприйняло їхніх методів боротьби. Щоб зупинити можливість розгортання радикальних рухів, у 1934 р. було прийнято закон про підбурювання до бунту.

Завдяки політиці «національного уряду» Велика Британія подолала найбільш важкий етап кризи. У 1935 р. на парламентських виборах перемогли консерватори. Уряд очолив С. Болдуїн.

Новому уряду консерваторів, крім складних соціально-економічних проблем, довелося вирішувати династичну кризу 1936 р. У 1937 р. С. Болдуїн вирішив піти у відставку, вважаючи, що виконав своє головне завдання в політиці — урятував британську монархію. Його наступник Невілл Чемберлен мав пересічні здібності й отримав посаду завдяки аристократичному походженню та родинним зв'язкам. Внутрішня політика його уряду не відзначалася активністю, була спрямована на збереження існуючих порядків. Прем'єр-міністр більше уваги приділяв зовнішній політиці.

Весілля Волліс Сімпсон та герцога Едуарда Віндзорського (до зречення престолу — короля Едуарда VIII), що відбулося у Франції 3 червня 1937 р.

Невілл Чемберлен. Художник Вільям Орпен. 1929 р.

4. ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ в 1918—1939 рр. У зовнішній політиці уряд Д. Ллойд Джорджа намагався зберегти провідну роль Великої Британії в міжнародних відносинах. Складним залишалося колоніальне питання. Спроби придушити національно-визвольний рух викликали два повстання в Єгипті, у результаті яких Велика Британія відмовилася від протекторату над ним. Британські домініони Канада, Австралія та Південна Африка здобули статус автономних держав у складі імперії. У 1919 р. Велика Британія визнала суверенітет Афганістану, а в 1921 р. Іран відмовився укласти договір про британський протекторат.

Британська дипломатія активізувалася в період 1923—1924 рр. Зокрема уряд Бонара Лоу докладав помітних зусиль для врегулювання франко-німецьких відносин і наслідків «рурського конфлікту». Дж. Р. Макдональд продовжив дії своїх попередників щодо завершення франко-німецького протистояння. Для врегулювання відносин із колоніями в Лондоні відбулася конференція, що закріпила створення Британської співдружності націй. До неї належали метрополія й домініони на правах її рівних і вільних партнерів. У 1924 р. уряд Дж. Р. Макдональда визнав СРСР та уклав із ним торговельну угоду.

Уряд С. Болдуїна в зовнішньополітичній діяльності відмовився від використання міждержавних суперечностей. Велика Британія брала участь у Локарнській конференції та приєдналася до програм із роззброєння.

Другий уряд лейбористів Дж. Р. Макдональда у зовнішньополітичній діяльності намагався розв'язати складні нагальні проблеми. Зокрема, було ратифіковано угоду про припинення стягування з Німеччини репараційних вимог. Для формування правової основи Британської співдружності націй у 1931 р. було затверджено Вестмінстерський статут, що закріпив державний суверенітет домініонів.

У консервативному кабінеті Н. Чемберлена прем'єр-міністр мав вирішальний вплив на зовнішню політику. Зокрема, у європейських справах він

дотримувався політики «умиротворення» Німеччини. Прийшовши до влади, нацистський уряд закликав до активних агресивних дій, спрямованих на зміни Версальської системи на континенті. У вересні 1938 р. було укладено Мюнхенську угоду про розчленування Чехословаччини й передачу Судетської області під владу Німеччини. «Я привіз вам мир», — заявив Н. Чемберлен, повернувшись із конференції до Великої Британії. Проте окупація Чехословаччини Німеччиною в березні 1939 р. стала важким ударом по авторитету Н. Чемберлена, засвідчивши провал курсу на «умиротворення».

Бонар Лоу

Н. Чемберлен (ліворуч) тисне руку А. Гітлеру (праворуч) після укладання Мюнхенської угоди у вересні 1938 р.

ВИСНОВКИ

- Перша світова війна для Великої Британії стала одночасно тріумфом перемоги та трагедією для економіки й населення.
- Внутрішньополітичний курс і методи вирішення проблем британськими урядами міжвоєнного періоду визначалися, як і раніше, їхньою партійною належністю.
- Зовнішньополітичний курс Великої Британії в міжвоєнний період відбивав її прагнення відігравати провідну роль у міжнародних відносинах.